

10η Διδακτική Ενότητα Η αλληγορία του σπηλαίου: οι φιλόσοφοι

Κείμενο αναφοράς: Πλάτων, Πολιτεία 519b-520a

Ετυμολογικά και ομόρριζα στη νέα ελληνική

- **προειρημένων < προδ + λέγομαι:** αναλογία, αναλογικός, απολογητικός, απολογία, απόρρητος, διάλεκτος, διάλεξη, διαλογικός, διάλογος, δυσλεκτικός, δυσλεξία, έλλογος, επικός, επίλογος, επίρρημα, έπος, ιδιόλεκτος, κυριολεκτικός, κυριολεξία, λεκτικός, λέξη, λεξικό, λεξικογράφος, λεξιλόγιο, λεξιπενία, λογική, λογικός, λογοπαίγνιο, λόγος, μονολεκτικός, μονόλογος, ομολογία, παράλογος, παρρησία, πρόλογος, ρήμα, ρήση, (το) ρητό, ρήτορας, ρητορικός, ρητός, ρήτρα, συνδιάλεξη, υπόλογος.
- **ἀπαιδεύτους < ἀ- (στερ.) + παιδεύω < παῖς:** διαπαιδαγώγηση, εκπαίδευση, εκπαιδευτικός, παιδαγωγικός, παιδεία, παιδευτικός, παιδί, παιδονόμος, παλιμπαιδισμός, παραπαιδεία.
- **ἐπιτροπεῦσαι < ἐπίτροπος < ἐπιτροπέω + κατάληξη -εύω:** επιτροπεία, επιτρόπευση, επιτροπή, επιτροπικός, επίτροπος.
- **διατρίβειν < διατρίβω < διαδ + τρίβω:** άτριφτος, διατριβή, εντριβή, προστριβή, συντριβή, συντριπτικός, τριβή, τριμμένος, τριψμιο.
- **ἔχουσιν < ἔχω (θ. σεχ-, έχ-, σχ-, σχε-, σχη-):** ενοχή, ενοχικός, ένοχος, έξη, εξής, κατεχόμενα, παροχή, πάροχος, προσχηματικός, σχέδιο, σχεδόν, σχέση, σχετικός, σχετικότητα, σχήμα, σχολαστικός, σχολείο, σχολή.
- **στοχαζομένου < στοχάζομαι:** αστόχαστος, άστοχος, εύστοχος, στοχασία, στοχασμός, στοχαστής, στόχαστρο, στόχος.
- **πράττειν < πράττω:** απράγμων, άπραγος, πράγμα, πραγματογνώμονας, πρακτικό, πράκτορας, πράξη, σύμπραξη.
- **ἡγούμενοι < ἡγέομαι-οὔμαι:** αφήγηση, εισηγητής, ηγεμόνας, ηγεσία, ηγέτης, ηγετικός, ηγήτορας, ηγούμενος, καθηγητής, Αγησίλαος.
- **ζῶντες, ζῆν < ζήω-ῶ:** ζωγράφος, ζώδιο, ζωή, ζωηρός, ζωικός, ζωντάνια, ζωντανός, ζώο, ζωογόνος, ζωοθυσία, ζωολογία, ζωομορφισμός, ζωόμορφος, ζωοπάζαρο, ζωοποιός, ζωοτροφή, ζωτικός, ζώυφιο, ζωφόρος, ζωγράφος, ζωώδης.
- **ἀποκίσθαι:** αποίκιση, ενοίκιο, ένοικος, κατοίκιση, μετοίκιση, οίκηση, οικισμός, οικιστής, οίκος.
- **ἀναγκάσαι < ἀναγκάζω:** αναγκαίος, αναγκαιότητα, αναγκαστικός, ανάγκη, εξαναγκασμός.
- **ἰκανῶς, ἀφικέσθαι < ἰκνέομαι-οὔμαι:** ανέφικτος, ανίχνευση, άφιξη, εξιχνίαση, εφικτός, ικανοποίηση, ικανοποιητικός, ικανός, ικανότητα, ικεσία, ικετευτικός, ικέτης, ιχνηλάτης, ίχνος, προίκα, προικιό, προικοθήρας, προικοσύμφωνο, προικώς, προίκα.

• **ἰδεῖν < εἶδον < ἐ - Fιδ - ον του ρ. ὄραω-ῶ (θ. Forā- > ὄrā-ω > ὄrῶ· θ. ὀπ- + σο + μαι > ὄψομαι· θ. Fιδ- > ἔ - Fιδ- ον > εἶδον με αποβολή του F και συναίρεση. Ο παρατατικός προέκυψε από αύξηση η: ἡ- Forā- ον· με αποβολή του F και αντιμεταχώρηση των φωνηέντων > ἑώραον· με δάσυνση του ἐ από επίδραση του ενεστώτα και συναίρεση > ἑώρων. Ο παρακείμενος σχηματίζεται από: Fε-Fόρα-κα· με δάσυνση του πρώτου F και αποβολή του δεύτερου > ἐ-όρα-κα· με ἔκταση > ἑώρακα. Ο δεύτερος τύπος παρακείμενου: ὀπ- μαι· με χρονική αύξηση και αφομοίωση του π σε μ > ὤμμαι): ὄραση, ορατός, ορατότητα, αόρατος, αδιόρατος, διορατικός, διορατικότητα, ενόραση, ενορατικός, ὄραμα, οραματιστής, ὄψη, οπτικός, οπτική, ἀποψη, προοπτική, προοπτικός, ἀπρόοπτος, πρόσοψη, προσόψιο, περίοπτος, κάτοψη, διόπτρα, διοπτροφόρος, ὑπόπτος, υπερόπτης, υπεροψία, υπεροπτικός, μέτωπο, μετωπικός, ἀντιμέτωπος, προσωπεῖο, πρόσωπο, προσωπίδα, προσωπικός, πρεσβυωπία, πρεσβυωπικός, μυωπία, μυωπικός, οφθαλμός, οφθαλμίατρος, οφθαλμιατρεῖο, ἐξόφθαλμος, οφθαλμαπάτη, μονόφθαλμος.**

• **σκοπόν < σκοπέω-ῶ:** ακτινοσκόπηση, ανασκόπηση, ἀπερίσκεπτος, ἄσκοπος, αυτοσκοπός, βιντεοσκόπηση, βολιδοσκόπηση, βυθοσκόπηση, δημοσκόπηση, διάσκεψη, ἐπίσκεψη, ἐπισκέψιμος ἐπισκόπηση, ἐπίσκοπος, καιροσκόπος, κατασκοπία, κατάσκοπος, κερδοσκοπία, κερδοσκόπος, μικροσκόπιο, οἰωνοσκόπος, περίσκεψη, περισκόπιο, προεπισκόπηση, πρόσκοπος, σκεπτικισμός, σκεπτικός, σκέψη, σκόπελος, σκοπία, σκόπιμος, σκοποβολή, σκοπός, στηθοσκόπιο, συνδιάσκεψη, σύσκεψη, τηλεσκόπιο, ωροσκόπιο, ωροσκόπος.

• **ἰδίᾳ < ἴδιος:** ιδιόλεκτος, ιδιόμορφος, ιδιόρρυθμος, ιδιοσυγκρασία, ιδιοτέλεια, ιδιοτελής, ιδιότροπος, ιδιοχρησία, ἰδίωμα, ιδωματικός, ιδιώτης, ιδιωτικός.

• **ἀναβῆναι, ἀνάβασιν, ἀναβάντες, καταβαίνειν < ἀνὰ/κατὰ + βαίνω:** ἄβατος, ακροβάτης, ἀνάβαση, ἀναβάτης, βάδην, βαθμός, βάθρο, βακτηρία, βάση, βασικός, βάσιμος, βατήρας, βατός, βήμα, βηματοδότης, βωμός, διάβαση, διαβάτης, δύσβατος, ἔμβασμα, ἐπιβάτης, κατάβαση, μεταβατικός, παραβάτης, πρόβατο, πρόσβαση.

• **ἐπιτρέπεται < ἐπὶ + τρέπω:** ἀδιάντροπος, ἀνατρεπτικός, ἀνατρέψιμος, ἀνατροπέας, ἀνατροπή, ἀνεπίτρεπτος, ἐκτροπή, ἐπιτρεπτός, ἐπιτροπή, ἐπίτροπος, εὐτράπελος, κακότροπος, μετατρέψιμος, μετατροπή, ντροπή, ξενότροπος, παρεκτροπή, τρόπαιο, τροπαιούχος, τροπή, τροπικός, τρόπος.

• **καταμένειν < καταμένω < κατὰ + μένω:** διαμονητήριο, κατάμονος, μονή, μόνιμος, μόνος, παραμονή.

• **ἐθέλειν < ἐθέλω:** ἄθελα, ἐθελοντής, ἐθελοντικός, ἐθελούσιος, θέλημα, θεληματικός, θέληση, καλοθελητής.

• **ἔφη < φημί (θ. φη-, και φᾱ· με ετεροίωση φω-):** ἀπόφαση, ἄφατος, διαφήμιση, διαφημιστικός, δυσφήμιση, δυσφημιστικός, ἔμφαση, ἐμφατικός, ἐπίφαση, κατάφαση, καταφατικός, πρόσφατος, πρόφαση, προφήτης, φήμη, φημολογία.

• **ἀδικήσομεν < ἀδικέω-ῶ:** ἀδικαιολόγητος, ἀδικαίωτος, ἀδίκημα, ἀδικητής, ἀδικία, ἀδικοπραγία, ἀδικος, ἀδίκως, ἀντιδικία, ἀντίδικος, δικαιοσύνη, ἐκδικητής.

• **ποιήσομεν < ποιέω-ῶ:** ποίηση, ποιητής, ποιήτρια, ποιητικός, ποιητική (τέχνη), προσποίηση, προσποιητός, μεταποίηση, μεταποιησιμος, παραποίηση, περιποίηση, περιποιητικός, αποποίηση, εκποίηση, αντιποίηση, ἀχειροποίητος.

• **ἐπελάθου, ἐπελαθόμην < ἐπὶ + λανθάνομαι:** αλάθητος, αλήθεια, ἀληστος, αναληθής, επιλήσιμων, λάθος, λάθρα, λαθραίος, λαθρεμπόριο, λαθρεπιβάτης, λαθροκυνηγός, λήθαργος, λήθη, λησμονιά, λησμοσύνη.

• **νόμῳ < νέμω:** ἀνομος, αστυνόμος, δασονόμος, διανομή, εξοικονόμηση, ευνομία, κατανομή, νομή, νομικός, νόμιμος, νομιμότητα, νόμισμα, νομοθέτης, νομός, νόμος, νομοσχέδιο, νομοταγής, νομοτέλεια, οικονομία, παιδονόμος, παρανομία, παράνομος, στρατονόμος, ταξινόμηση, υγειονομία.

• **μέλει:** αμέλεια, αμελής, επιμελής, επιμελητήριο, μελέτη, μελέτημα, μελετηρός, μελετητής, μέλημα, μεταμέλεια.

• **ἐγγενέσθαι < ἐν + γίγνομαι (θ. γεν- > γον-, γα-, με ποιοτική μεταβολή > γενε- με πρόσφυμα ε > γενη- με έκταση. Ο ενεστώτας προέκυψε από ενεστωτικό αναδιπλασιασμό γι- + γεν > με συγκοπή > γι-γν-ομαι):** γεγονός, γενεά, γενέθλιος, γένεση, γενέτειρα, γενετήσιος, γενετικός, γενιά, γενικός, γέννηση, γηγενής, γονέας, γονή, γονίδιο, γονικός, γονιμοποίηση, γόνιμος, γονιμότητα, γόνος, γονότυπος, γυνή, εγγενής, εγγονός, νεογνό, γνήσιος, συγγενής, υπογονιμότητα.

• **πράξει < πράττω:** ἀπρακτος, εμπράγματος, πολυπράγμων, πράγμα, πραγματικός, πραγματογνώμονας, πραγματογνωμοσύνη, πραγματογνωσία, πρακτικό, πράξη, πραξικόπημα.

• **μηχανᾶται < μηχανάομαι-ῶμαι:** ἀμήχανος, βιομηχανία, βιομηχανικός, βιομήχανος, μηχανή, μηχανήμα, μηχανικά, μηχανικός.

• **συναρμόττων < συναρμόττω < σὺν + ἁρμόττω:** αρμολογία, αρμονία, αρμονικός, αρμός, δυσαρμονία, συναρμογή, φουσαρμόνικα.

• **πειθοῖ < πείθω:** πειθαναγκασμός, πειθαρχία, πειθήνιος, πεισιθάνατος, πείσμα, πεισματάρης, πειστήριο, πειστικός, πιθανός, πιθανότητα, πίστη, πιστός.

• **μεταδιδόναι < μετὰ + δίδωμι (ενεστωτικός αναδιπλασιασμός δι- + δω- + μι. θ. δω-, δο-):** ἀμμοδότης, ἀνέκδοτος, ἀνένδοτος, ἀποδοτικός, δόση, δοσίλογος, δόσιμο, δοσολογία, δότης, δωρεά, δώρο, δωροδοκία, δωροθέτης, έκδοση, εκδότης, εκδοτικός, ενδοτικός, ηλεκτροδότηση, καταδότης, λογοδοσία, μετάδοση, μεταδοτικός, μισθοδοσία, παράδοση, παραδοτέος, πληροφοριοδότης, προδότης, σηματοδότης, φωτοδότης.

• **ἀφιῇ < ἀπὸ + ἵημι (θ. ἦ-, ἐ-):** ἀνεση, ἀνετος, ἀφηση, ἀφετηρία, δίεση, ἐγκάθετος, ἐνεση, ἐνέσιμος, ἐνετός, ἐφεση, ἐφετείο, ἐφέτης, καθετήρας, κάθετος, καθέτως, σύνεση, συνετός, χειραφετημένος, χειραφέτηση.

• **βούλεται < βούλομαι:** ἀβουλησία, ἀβούλητος, ἀβουλος, βουλή, βούλημα, βούληση, βουλευσιαρχία.

• **καταχρῆται < καταχρῶμαι < κατὰ + χρήομαι-ῶμαι:** ἀχρηστος, δύσχρηστος, εὐχρηστος, καταχραστής, κατάχρηση, καταχρηστικός, χρεία, χρέος, χρήμα, χρηματιστήριο, χρήση, χρήσιμος, χρηστικός, χρηστός, χρηστότητα.